

לתוקף סמכותם של חוקי הכנסת-תקנות הקהל

הקדמה ומיקוד

השבוע נלמד על תוקפם ההלכתי של חוקי המדינה הנחקקים בכנסת מתוקף דין "תקנות הקהל" לימודנו השבוע יתחלק לחמישה חלקים (ע"פ כותרות המשנה המובאות בדפי המקורות)

חלק א: הפקר בית דין הפקר - בחלק זה נלמד על יכולתם של בית הדין להפקיר ממון של אדם פרטי. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה (למעט פתחי תשובה עליו ניתן לדלג)

חלק ב: ענישה שלא ע"פ דיני תורה - בחלק זה נלמד על היכולת של בית הדין להעניש שלא ע"פ תורה, ונשווה בין דין זה לבין הדין הנלמד בחלק הקודם. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד היטב את דברי הגמ' יבמות וכן את דברי שו"ת הרשב"א והקרן אורה (על התוספות וחיידושי הרשב"א ניתן לדלג)

חלק ג: למי מותר לדון שלא ע"פ דיני תורה בהוראת שעה - בחלק זה נלמד למי ניתנה האפשרות לחרוג מהענישה הכתובה בתורה. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את הגמ' ב"ק ואת הרא"ש שעליה וכן את הגמ' גיטין ואת דברי הריב"ש שעליה (על המהרי"ק והים של שלמה והדרכי משה ניתן לדלג) לאחר מכן יש ללמוד היטב את דברי השו"ע שמסכם סוגיה זו להלכה וכן את דברי הסמ"ע (מקור 23) והחתם סופר (על הסמ"ע מקור 21 והפתחי תשובה ניתן לדלג)

חלק ד: תוקף תקנות הקהל שלא ע"פ דיני תורה מכח הסכמת הציבור עליהם - בחלק זה נלמד על היכולת של הציבור לתקן תקנות. יש ללמוד חלק זה לאור החלקים הקודמים בעניין יכולתו של בי"ד להעניש שלא ע"פ תורה. יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה.

חלק ה: תקנות הקהל בלא אישור ת"ח הממונה פרנס על הציבור - בחלק זה נלמד על הצורך באדם חשוב שיאשר את תקנות הקהל המתקבלות בהסכמת הציבור, הגדרתו של אדם חשוב זה, ומתי אין צורך באישורו. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד היטב את דברי הב"י וכן את דברי המאירי והרמב"ן (על הריטב"א ניתן לדלג) לאחר מכן לראות כיצד פסק השו"ע בסוגיה וכן את דברי החתם סופר (על דברי הש"ך ניתן לדלג)

הפקר בית דין הפקר

1. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד ב

רבא אמר: הפקר ב"ד היה הפקר, דאמר ר' יצחק: מנין שהפקר ב"ד היה הפקר? שנאמר: וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה. רבי אליעזר אמר, מהכא: אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות וגו', וכי מה ענין ראשים אצל אבות? לומר לך, מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילין העם כל מה שירצו.

2. רש"י מסכת גיטין דף לו עמוד ב

רבא אמר - לעולם בין לרבנן דפליגי אדרכי ואמרי שביעית להשמטת מלוה בזמן הזה דאורייתא ותקין הלל דלא תשמט בין לרבי דאמר לאו דאורייתא ואמור רבנן דתשמט לא תיקשי דבר דכדבר שבממון אין כאן עקירת דבר מן התורה במקום סייג וגדר דהפקר ב"ד בממון היה הפקר.

3. רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כד הלכה ו

וכן יש לדיין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים ומאבד ונותן כפי מה שיראה לגדור פרצות הדת ולחזק הבדק או לקנוס אדם זה והרי הוא אומר בעזרא וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו מכאן שהפקר בית דין הפקר.

4. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קעא עמוד א

בשלמא בי דינא - מקרעין ומחליפין אחר וכותבין אותו מזמן ראשון לטרופ שלא כדין מזמן ראשון דמן הדין לא אלים שטרא למיטרף אלא מיום שנכתב ואילך אלא ב"ד אלימי ומפקעי ממונא דהפקר בית דין הפקר כדנפקא לך מאלה הנחלות (גיטין דף לו).

5. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תשעה

נשאל עוד בנשבע לחבירו שיפרע לזמן. הגיע שמיטה אם נפטר משבועתו שהרי שבועה דאורייתא ושמיטה בזמן הזה דרבנן? והשיב דשביעית משמטתו ואפילו בזמן הזה דהפקר ב"ד = בית דין = הפקר. וכענין שאמרו מי איכא מידי דמדאורייתא לא תשמט ואתא הלל ותקן דתשמט. והילכ' לא נשבע לפרוע אלא כל זמן שהוא חייב לו. שאלו מחל לו את חובו אין חיוב שבועה עליו. וכיון שכן הוה ליה כנמחל דאפקעתא דמלכא הוי. דהפקר ב"ד = בית דין = דאורייתא כדילפינן מאלה הנחלות.

6. ים של שלמה מסכת יבמות פרק י סימן יט

דין דהפקר ב"ד הפקר, אפי' להפקיע ממון של אחר, ולהחליט ביד חבריו:

אמר ר' יצחק (פ"ט ע"ב) מניין שהפקר ב"ד הפקר, שנא' (עזרא י', ח) כל אשר לא יבא לשלשת הימים, בעצת השרים והזקנים, יחרם כל רכושו וגו', ר' אלעזר אמר מהכא (יהושע י"ט, נ"א) אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן, ויהושע בן נון, וראשי האבות למטות ב"י וגו', וכי מה עניין ראשים אצל האבות, אלא מה אבות מנחילין לכל מי שירצו, אף ראשים מנחילין לכל מי שירצו, ונראה דהא דר"א עדיף דילפינן מיניה, שיוכלו להפקיע ממון של אחר ולהחליט לחבירו, ולא תימא, דווקא שיכולים להפקיר אותו, או להחרימו, וכת' הרמב"ם (ה' סנהדרין פכ"ד ה"ו) דה"ה לכל ב"ד חשוב, בכל מקום, ובכל זמן, כדאמר' במסכ' מ"ק (ט"ז ע"א) וכו' מגלן דמפקרינן, וכתב הריטב"א, מכאן סמוך להכרזת שנהגו במלכותינו, כי מפני שיש בו תיקון ללקוחות, ולמוכרים, מפקיעין זכותו של מערער לגמרי, מפני שלא מיחה:

7. פתחי תשובה חושן משפט סימן ב ס"ק ב

כח להפקיר - כתב בספר ברכי יוסף בקו"א אות ג' וז"ל, כתבו קצת האחרונים דאין לב"ד כח אלא לאפקועי ממונא אבל לא לזכות לאחר כל שלא בא לידו. וגדול דורינו הרב מהר"י בר דוד בספרו דברי אמת בקונטרסים דף צ"ג [קונטרס דברי סופרים סי' ו'] הוכיח מגיטין דף ל"ו ומדברי הרשב"א שם והריב"ש סי' שצ"ט, דהיה להם כח להפקיע מזה ולזכותו לזה קודם שבא לידו, והאריך בזה, עכ"ל:

ענישה שלא ע"פ דיני תורה

8. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף צ עמוד ב

א"ר אלעזר בן יעקב: שמעתי, שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה - אלא לעשות סייג לתורה; ומעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאוהו לב"ד וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך - אלא שהשעה צריכה לכך; ושוב מעשה באדם אחד שהטיח באשתו תחת התאנה, והביאוהו לבית דין והלקוהו, לא מפני שראוי לכך - אלא שהשעה צריכה לכך! מיגדר מילתא שאני.

9. תוספות מסכת יבמות דף צ עמוד ב

וליגמר מיניה - וא"ת שאני התם דעל פי הדבור היה מתנבא לעבור והיכי נגמר מיניה לעבור משום תקנתא דרבנן שלא על פי הדבור ונראה דכיון דעל פי הדבור שרי משום צורך שעה הוא הדין שלא על פי הדבור שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה כדנפקא לן במגילה (דף ב:) מקראי וא"ת דאמר בפרק אלו הן הנחנקים (סנהדרין פט: ושם) היכא דמוחזק שאני דאי לא תימא הכי אברהם היכי שמע ליה יצחק בהר המוריה אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ אלא היכא דמוחזק שאני ובאליהו למה לן משום דמוחזק הא משמע דאפילו בלא נביא שרי נמי לבית דין לעבור משום מיגדר מילתא ואר"י משום דאיתחזק בנביאות היו סומכים עליו במה שהיה מבטיח בירידת אש ושוחטים על הבטחתו קדשים בחוץ שבזכותו ותפלתו תרד אש מן השמים ויהיה מיגדר מילתא שיתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא ברבים וע"י כך יחזרו ישראל למוטב.

10. חידושי הרשב"א מסכת יבמות דף צ עמוד ב

ונגמר מינה מגדר מילתא שאני. יש מי שפירש אלא מיגדר מילתא שאני והוא הדין לב"ד דגמרינן מינה, ואינו מחוור דא"כ הו"ל למימר אלא מיגדר מילתא שאני, ועוד מאי שאני, הכין הו"ל למימר אלא מיגדר מילתא שפיר דמי או כיוצא בלשון זה. ורבינו חננאל ורש"י ז"ל לא פירשו כן אלא התם דוקא משום מיגדר מילתא לעשות סייג ותקנה כי התם שהשיבן ע"י כך מעבודה זרה וכן לקמן מפני שהיו פרוצין בעריות או שהיו מזלזלין בשביתת שבת אבל בעלמא לא.

11. שו"ת הרשב"א חלק ג סימן שצג

עמדתי על כל טענות הקונדרס הזה, ורואה אני: שאם העדים נאמנים אצל הברורים, רשאים הן לקנוס קנס ממון או עונש הגוף, הכל לפי מה שיראה להם, וזה מקיים העולם. שאם אתם מעמידין הכל על הדינין הקצובים בתורה, ושלא לענוש אלא כמו שענשה התורה: בחבלות, וכיוצא בזה, נמצא העולם חרב, שהיינו צריכים עדים והתראה. וכמו שאמרו ז"ל: לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה. וכ"ש בחוצה לארץ, שאין דנין בה דיני קנסות, ונמצאו קלי דעת פורצין גדרו של עולם, נמצא העולם שמשם, וכבר קנס /שמא צ"ל: קנסו/ ז"ל קנסות במכה את חבירו ביד או בהרכיבה, וכו', כדאיתא בריש פרק המניח את הכד. ואעפ"י שאלו דיני קנסות הן, ואין דנין אותן בבבל, כדאיתא התם בריש פרק המניח את הכד, מכל מקום, בכל מקום ומקום דנין לעתים בכיוצא בהן לגדור את הדור. וגדולה מזו אמרו בפרק נגמר הדין: בשמעון בן שטח שתלה שמונים נשים באשקלון ביום אחד, ואעפ"י שאין תולין אשה, ושאין דנין /שנים/ ביום אחד, ואעפ"י שאין /בדפוס ליוורנו תקל"ח: ושם אמרו/ טעמא: שלא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סייג לתורה. וכך אמרו ביבמות בפרק האשה רבה: באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאוהו לב"ד, וסקלוהו; ובאחד שהטיח את אשתו תחת תאנה, והלקוהו; וכל זה שהיתה השעה צריכה לכך. וכן עושין בכל דור ודור ובכל מקום ומקום, שרואין שהשעה צריכה לכך, ולייסר השוטים והנערים המטים עקלקלותם. והנה אמרו: דרב הונא, שהיה מבבל, קץ ידא, כדאיתא בריש פרק כל היד; ובסנהדרין, בריש גלותא, דאמר: אי ודאי קטל נפשא, לכהיוה לעיניה; ואעפ"י שאין קציצת אבר בדיני התורה, אלא הכל לגדר ולצורך שעה. ולפיכך, ברורים אלו שעשו

זה, אם ראו צורך השעה לענוש ולקנוס ממון או גוף לתיקון המדינה ולצורך השעה, כדין עשו; וכ"ש בדאיכא הורמנא דמלכא; וכענין ר' אלעזר בר' שמעון בריש פרק השוכר את הפועלים. ומכל מקום, הברורים צריכין להתיישב בדברים, ולעשות מעשיהן אחר המלכה, ולהיות כונתם בכל עת לשמים.

12. קרן אורה מסכת יבמות דף צ עמוד ב

גמרא אפילו אומר לך עבור כו'. שאני התם דכתיב אליו תשמעון, וליגמר מיניה, מיגדר מילתא שאני, ופ"ל הרמב"ן ז"ל אלא מיגדר מילתא שאני, דבאמת גמרינן מיניה דבית דין היה כח בידם בא"י לעקור דבר מהתורה לצורך מגדר מילתא, כמו מכות ועונשין שלא מן הדין, אלא שהשעה צריכה לכך. וכתבו הראשונים ז"ל דג' חלוקים ה' בתקנת בית דין בדברי תורה בשב ואל תעשה ה' כח בידם לתקן תקנת עולם להפטר, כמו שופר ולולב. ולצורך מגדר מילתא לפי שעה היה כח בידם לעקור דבר מהתורה, ויליף לה מאליו תשמעון. וכמו שכתבו התוס' ז"ל (ד"ה וליגמר) דעל כרחך נתנה תורה רשות לשנות דבר מהתורה לצורך שעה, דאי לאו הכי לא היה הנביא רשאי לחדש דבר, כמו שאין הנביא רשאי לבטל ח"ו איז' מצוה. אלא ודאי כיון שמצינו עקירת דבר לפי שעה לצורך קיום התורה על פי נביא, הכי נמי שהיה רשות לחכמי' שבכל דור ודור בא"י לעקור דבר לקיום התורה ולמגדר מילתא. ובדיני ממון היה כח ביד הסנהדרין בא"י לעשות תקנה לדורות. וילפינן לה מקרא דעזרא (י', ח) כל אשר לא יבא לג' הימים יחרם כל רכושו. ויש לדקדק מנ"ל לחלק בין דיני ממון למכות ועונשין, דמכות ועונשין לא ה' רשות לבית דין בא"י אלא לצורך שעה. ובדיני ממון היה רשות להם לתקן תקנות עולם. דהא מקרא דעזרא גם כן לא שמעינן אלא לצורך שעה ולמגדר מילתא. כמו שנאמר כל אשר לא יבא כו'. שהוא בדרך קנס למי שעובר על דברי נשיאי' בא"י, וכדכתב נמי דהרשות היה ביד בית דין בא"י להכות (ולתלות) [ולתלוש] שער למי שמפקיר נגדם. וכדאי' במ"ק (ט"ז ע"א). אבל לתקן תקנה שלא בדרך קנס כמו ירושת הבעל. ועוד כמה דברי' בעסקי ממון שתיקנו נשיאי' בא"י מנ"ל דה' רשו' ביד', ונראה דלהכי יליף ר"א (לעיל פ"ט ע"א) מקרא דאלה הנחלות אשר נחלו דשמעינן מינה דהרשות ה' בידם לתקן תקנות כפי ראות עיניהם, כמו האבות שמנחילין את בניהם כרצונם. והתוס' ז"ל (נזיר מ"ג ע"ב ד"ה והאי) כתבו עוד חילוק רביעי, בדבר שיש בו קצת סמך יש כח ביד חכמים לעקור דבר מהתורה אפילו שלא לצורך מיגדר מילתא, כמו עד אחד באשה, דיש קצת טעם להאמינו, משום דאשה דיקא ומנסבא. וכן טומאת כהן לאשתו קטנה משום דקרובה היא למת מצוה. וכמו שכתבו התוס' ז"ל לעיל (פ"ט ע"ב ד"ה כיון). אלא דיש לדקדק מנ"ל הא. דהא מקרא לא שמעינן אלא מיגדר מילתא.

למי מותר לדון שלא ע"פ דיני תורה בהוראת שעה

13. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף צו עמוד ב

הוא גברא דגזל פדנא דתורי מחבריה, אזל כרב בהו כרבא, זרע בהו זרעא, לסוף אהדרניהו למריה; אתא לקמיה דרב נחמן, אמר להו: זילו שומו שבהא דאשבח. אמר ליה רבא: תורי אשבח, ארעא לא אשבח? אמר: מי קאמינא נשיימו כוליה? פלגא קאמינא. א"ל: סוף סוף גזילה הוא, וקא הדרה בעינא, דתנן: כל הגזלנין משלמין כשעת הגזלה! אמר ליה, לא אמינא לך: כי יתיבנא בדינא לא תימא לי מידי? דאמר הונא חברין עלאי: אנא ושבור מלכא אחי בדינא, האי אינש גזלנא עתיקא הוא ובעינא דאיקנסיה.

14. רא"ש מסכת בבא קמא פרק ט סימן ה

כתב רב אלפס ז"ל מהא שמעינן דקנסינן בכה"ג אפילו בחוצה לארץ. דהא ר"נ בבבלי הוה. ועוד דגרסינן בפרק נגמר הדין (דף מו א) תניא אמר ר"א שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה. ודוקא גדול הדור כגון רב נחמן דחתנא דבי נשיאה הוה וממונה לדון על פי הנשיא. או טובי העיר שהמחום רבים עליהם. אבל דיני דעלמא לא:

15. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד ב

איבעיא להו: כי תקיין הלל פרוסבול - לדריה הוא דתקיין, או דלמא לדרי עלמא נמי תקיין? למאי נפקא מינה? לבטוליה, אי אמרת לדריה הוא דתקיין מבטלינן ליה, אלא אי אמרת לדרי עלמא נמי תקיין, הא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו - אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין, מאי? ת"ש, דאמר שמואל: לא כתבינן פרוסבול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא; ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקיין, בשאר בי דינא נמי לכתבו! דלמא כי תקיין הלל לדרי עלמא - כגון בי דינא דידיה, וכרב אמי ורב אסי, דאלימי לאפקועי ממונא, אבל לכולי עלמא לא.

16. שו"ת הריב"ש סימן שצט

וא"ת: והא אמרינן בגיטין פ' השולח (ל"ו:), גבי פרוסבול: דלמא כי תקיין הלל, לדרי עלמא; כגון: בי דינא דרב אמי ורב אסי, דאלימי לאפקועי ממונא. אבל בי דינא אחרניא, לא. דאלמא: אין כל ב"ד יכולין להפקיע ממון. אף אם נאמר כן, לא קשיא לנדון זה. דהתם הוא כגון: פרוסבול להפקיע ממון של זה, שלא כדין; לכתוב עליו פרוסבול. אבל מה שעושין בני העיר בעירם, לענין תקנותיהם, הרי הם: כבי דינא דרב אמי ורב אסי; ועדיפי מינייהו. ועוד, שכתב ר"ת ז"ל: דלאו כבי דינא דרב אמי ורב אסי; דוקא, קאמר. אלא: בי דינא רבה, באתריה. ויפתח בדורו, כשמואל בדורו. ולא אתא לאפקוקי, אלא כגון: רבנן דבי רב אשי; דלא הוה בי דינא רבה. דהא הוה רב אשי

באתריהו, דאלים מינייהו. אבל כל ב"ד קבוע בעירו, יכול להפקיע ממון, וכ"ש קהל. וכן נראה בפ' ואלו מגלחין (ט"ז), דאמרינן התם: מנא לן: דמפקרינן נכסיה? דכתיב: ואשר לא יבא לשלשת הימים, בעצת השרים והזקנים, יחרם כל רכושו. וכן כתב הרמב"ם ז"ל (פרק כ"ד מהלכות סנהדרין): וכן יש לדיין תמיד כו', כפי מה שיראה לגדור פרצת הדת, ולחזק הבדק, או לקנוס אלם. והרי הוא אומר בעזרא: וכל אשר לא יבא לשלשת הימים, בעצת הזקנים, יחרם כל רכושו. מכאן: שהפקר ב"ד הפקר. ע"כ. ועוד, שהרי אפי' בדיני נפשות, היו ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה, כדי לעשות סייג לתורה, ומשום מיגדר מלתא, כדאיתא ביבמות פרק האשה רבה (צ:), כל שכן בממון הקל.

17. שו"ת מהרי"ק סימן קפה

וגם אם יאמר האומר דב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה כדי לעשות סייג לתורה הלא כתב רב אלפס דדוק' גדול הדור כמו ר"נ דהוה חתניה דבי נשיאה או טובי העיר שהמחהו רבים עליהם ואפילו לדבר החולקים עליו ואומרים דה"ה ב"ד של ג' הדיוטות מ"מ בנדון הזה לא ראיתי שום רב שהבדילו לזה רבי אהרן כלל ואפילו מהר"ר יודא לנד"א יצ"ו לא כתב שהיה הוא מבדילו ולפי הנשמע כי אותם שהבדילוהו לא נתמנו דיינים לא מבעי' מומחה לרבים כמ"ש רב אלפס אלא אפילו להיות כב"ד דג' הדיוטות כמו שכתבו החולקים עליו דפשיטא דלכל הפחות בעינן שיהיו ממונים לדיינים כב"ד של ג' הדיוטות

18. ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק ט סימן ז

וכתב הרא"ש (שם) ודוקא גדול הדור, כגון ר"נ, דחתנא דבי נשיאה [הוה] וממונה לדון ע"פ הנשיא, או ע"פ טובי העיר, שהמחום רבים עליהם, אבל דייני דעלמא לא, עכ"ל. והנה במה שכתב שצריך להיות ממונה כו'. פשיטא שהדין עמו, דלאו כל כמיניה, אפילו יחיד בדורו, למיגזר ולמיקנס, אם לא מרוצה לעם, בהרמנא דידהו, דהיינו ממונה לדון. כדי שלא יבנה כל אחד במה לעצמו. אבל מ"מ לא נ"ל שהכל תלוי במה שהוא ממונה כו', כי אפילו ממונה ע"פ טובי העיר. אם לא שמומחה וגדול בהוראה, לאו כל כמיניה למקנסיה בדין יחידי. אם לא בהסכמת טובי העיר, שמסיעים על קיצתם (ב"ב ח' ע"ב), ויושבים עמו בדין. ודעתם למיקנס ולמיגזר, הרשות בידם. אבל ביד הדיין ליכא רשות למיקנס, אלא מומחה וגדול בהוראה. ותדע, מדהשיב רב נחמן לרבא, הא אמר עלי הונא חברין, דאנא ושבור מלכא כו'. וכי בעיא למקלסיה. או מה היה צריך להשיב לרבא בענין זו. אלא ש"מ דה"ק ליה, אל תתמה עלי, שאני פוסק ודן נגד דין תורה הנאמר במשנתינו, כל הגולנים כו', כי יכילנא למידן ולמיקנס ביחידי. דמומחה לרבים אני למידן דינא, כשמואל בדורו, דהוה מומחה. ומשום הכי קרא שבור מלכא. וכן האמת, דהלכה כשמואל בדיני, והלכה כרב נחמן בדיני, א"כ משמע להדיא, דדיין אחריני אפילו ממונה לא:

19. דרכי משה חו"מ סימן ב

ומה שכתבתי לעיל מזה בשם הנימוקי יוסף דלא אמרינן הפקר בי"ד הפקר אלא בבית דין הגדול כן כתב המרדכי בפרק קמא בבבא בתרא (תפ-תפא) וכתב שם דטובי העיר בעירם הם כגדולי הדור בכל מקום והפקרן הפקר ויכולין לתקן ולמגדר בעירם כל מה שירצו וכמו שאמרו (ב"ב ח:): רשאיני בני העיר להסיע על קיצתן. ויש חולקין שם דבני העיר אינם רשאים אלא בדבר שכבר התנו ביניהם מדעת כולם אבל אם לא התנו מתחילה אין כח לבני העיר להכריח לאחד מבני עירם למה שירצו וכן כתב מוהר"ם דהא דרשאיני בני העיר וכו' היינו בדבר שנהגו בו מקודם או שהן באים לתקן מדעת כולם אז בדיבור בעלמא נתקיימו התנאים אבל לשנות שלא מדעת כולם במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי ולא מגדר מילתא היא אין שומעים להן ועיין שם וכדברי מוהר"ם. פסק מהרי"ק שורש א (ענף א) וכן משמע בפסקי מהרא"י סימן רנג דלא אמרינן הפקר בי"ד הפקר אלא בגדול שאין בדור כמוהו ובמרדכי פרק קמא דבבא בתרא (שם) האריך בזה מהרבה גאונים שחולקים בזה אם טובי העיר יכולים לתקן בעיר מה שירצו ובפרט בעניני מסים ועיין שם. במרדכי פרק הגזול בתרא (ב"ק סימן קעט) כתב תשובת ר"ת דאין רשאיני בני העיר להסיע על קיצתן אלא בדבר שנתקן קודם לכן אבל להפקיע ממון שלא מדעת הבעלים אסור אם לא ע"י הפקר הציבור או בי"ד וכן אני מורה לכל שואל וכתב מהרי"ק שורש יד (ענף א) דאפילו למ"ד דטובי העיר יכולין לתקן מה שירצו היינו דווקא צרכי הקהל אבל להפקיר ממון מחבירו שאינו לצורך הקהל פשיטא דלא ועיין שם גם בדברי מהרא"י סימן רנג

20. שולחן ערוך חושן משפט סימן ב

כל בית דין, אפילו אינם סמוכים בא"י, אם רואים שהעם פרוצים בעבירות (ושהוא צורך שעה) (טור), היו דנין בין מיתה בין ממון, בין כל דיני עונש, ואפילו אין בדבר עדות גמורה. ואם הוא אלם, חובטים אותו על ידי עובדי כוכבים. ויש להם כח להפקיר ממון ולאבדו כפי מה שרואים לגדור פרצת הדור (טור בשם הרמב"ם בפרק כ"ד מסנהדרין). וכל מעשיהם יהיו לשם שמים; ודוקא גדול הדור, או טובי העיר שהמחום ב"ד עליהם. הגה: וכן נוהגין בכל מקום שטובי העיר בעירן כב"ד הגדול, מכין ועונשין, והפקרן הפקר כפי המנהג; אעפ"י שיש חולקין וס"ל דאין כח ביד טובי העיר באלה, רק להכריח הצבור במה שהיה מנהג מקדם או שקבלו עליהם מדעת כולם, אבל אינן רשאים לשנות דבר במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי, או להפקיע ממון שלא מדעת כולם (מרדכי פ' הגזול בתרא), מכל מקום הולכין אחר מנהג העיר; וכל שכן אם קבלום עליהם לכל דבר, כן נ"ל (ועיין בי"ד סימן רכ"ח דיני תקנות וחרמי צבור). כתבו האחרונים בתשובותיהם דמי שנתחייב מלקות, יתן ארבעים זהובים במקום מלקות (מהרי"ו סימן קמ"ז ומהר"ם מריזבורק); ולא דינא

קאמר, אלא שהם פסקו כך לפי שעה, אבל ביד הב"ד להלקותו או ליטול ממון כפי ראות עיניהם, לפי הענין, למגדר מלתא (וע"ל ריש סימן תכ"ה בהג"ה).

21. סמ"ע סימן ב ס"ק ט

שהמחום בית דין עליהם. לשון הטור [סעיף א'] שהמחום רבים עליהם, ולפי מ"ש המחבר בית דין, נראה דר"ל שהמחום הציבור לב"ד עליהם, וק"ל:

22. פתחי תשובה חושן משפט סימן ב ס"ק ג

אף על פי שיש חולקין - עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' קמ"ג אודות שנהגו מעולם בק"ק מיץ שלא להושיב דיינים קבועים רק דנים ע"פ זבל"א וזבל"א והאב"ד הוא השליש, ועלה על דעת איזה טובי העיר להושיב ב"ד קבוע עם הרב, אי שפיר דמי. והשיב, לכאורה ביד טובי העיר לעשות כל דבר כרצונם אף על פי שלא היה מנהג מקדם וגם אינו מיגדר מילתא, ואפילו במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי, וכן הוכחתי בספרי תורת השלמים שאלה א' שכן דעת רוב גדולי עולם. ואפילו להיש חולקין שזכר רמ"א בסימן ב', היינו במידי דאיכא רווחא להאי, משא"כ בנידון זה כו'.

23. סמ"ע סימן ב ס"ק יג

ופסידא להאי כו'. בד"מ [שם] כתוב, המרדכי [פ"ק דב"ב סי' תפ"א ובהגה שם] סיים וכתב בזה, ולא למיגדר מילתא הוא אין שומעין להן, עכ"ל. ומשמע מזה דלמיגדר מילתא כו"ע מודים דיש כח לטובי העיר, ולפ"ז צ"ל דמור"ם לא כתב דיש חולקין אלא אמ"ש שכן נוהגין, ור"ל דנוהגין כן אפילו בלי צורך שעה דמיגדר מילתא, וא"כ קיצר במקום שהיה לו להאריך ולפרש. ודע שראיתי שכתב במרדכי לאו מיגדר מילתא, ולא "ולאו" בו"ו, ולא "למיגדר" בלמ"ד, ולפ"ז נראה דר"ל כל כה"ג אינו בכלל היתר מיגדר מילתא ואין שומעים להן, ואפשר דלזה נתכוין מור"ם ז"ל ומשום הכי לא הזכירו כאן כלל, אבל הוא דוחק לפרש כן, וצ"ע:

24. חתם סופר מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א (עיין גם שו"ת חת"ס חו"מ סימנים קטז, קיז)

איתב"ל רב יימר וכו' ולהסיע על קיצותם דעת ר"ת שבמרדכי דוקא מדעת כולם אבל לא אזלי' בתר רובא להפסיד יחיד' אא"כ יעשה מתחלה מדעת כולם שוב יסיע על קיצותם. אא"כ יחזרו בהן רובן ויבטלו קיצותם. והראב"י פליג שם ומכל אריכו' דבריו וראיותיו נראה דלא פליגא אלא בעובדא דילי' דכל הציבור הסכימו ובררו ממוני הקהל על עסקי הציבור ואותן הממונים קצבו דברים ידועי' נגד רצון יחידים ולהסיע על קיצותם. בזה ס"ל להראב"י נהי אי עשו נגד רוב הציבור הרי הרוב חוזרים מהתמנותם ובטל מינוי שלהם וז' טובי העיר שלא ברצון אנשי העיר לאו כלום הוא. אבל כל זמן שאין הרוב מערערי' רק יחידים. כיון שבתחלה נתמנו מדעת כל העיר א"כ כל מה שיעשו ויקצבו בתוך אותו הזמן שנתמנו ולא חזרו בהם הרוב ה"ל כאלו אותו הקצבה נעשה מעיקרא ברצון כל העיר ושוב מערערי' קצת. שמסיעי' על קיצותן וסברא גדולה ונכונה היא ואפשר שר"ת לא פליג על זה וע"ש ובתשובותי סי' ק"ח בארתי באורך כל דברי המרדכי הנ"ל: [ע"י חת"ס חח"מ סי' קט"ז קי"ז]:

ונ"ל עוד לדינא דאחר שכל בני העיר או בני האומנות והחברא הסכימו לדעת א' וקצבו דבר ושוב באו לתוך הקהלה או האומני' והחברא אנשים חדשים שלא ה"ל בתחלה ולא ידעו מתקנותם וקצבתם מ"מ אם יעברו מסיעי' על קצבתן אע"ג דאי ה"ל שם בשעת מעשה ה"ל יכולים לעכב דאפי' א' יכול לעכב מ"מ כיון שאז ה"ל התקנה ברצון כולם ונעשה כדין שוב כל הנכנס לתוכם ומתחבר עמהם סתמא ע"ד תקנתם יכנס ואם לא ירצה שוב לקבל הקצבה מענשי' אותו ובוזה יש ליישב לשון הרמב"ם פי"ד ממכירה הלכה י"א שנדחק בהם הכ"מ ולהנ"ל מיירי שכבר נכנס לתוך אומני' בסתם ושוב אינו רוצה לקבל וכנ"ל:

תוקף תקנות הקהל שלא ע"פ דיני תורה מכח הסכמת הציבור עליהם

25. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב - ט עמוד א

ורשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה, ולשנותה לכל מה שירצו; ורשאיני בני העיר להתנות על המדות ועל השערים, ועל שכר פועלים, ולהסיע על קיצתן... הנהו בי תרי טבחי דעבדי עניינא בהדי הדדי, דכל מאן דעביד ביומא דחבריה נקרעוה למשכיה. אזל חד מנייהו עבד ביומא דחבריה, קרעו למשכיה; אתו לקמיה דרבא, חיביניהו רבא לשלומי. איתיביה רב יימר בר שלמיא לרבא: ולהסיע על קיצתם! לא אהדר ליה רבא. אמר רב פפא: שפיר עבד דלא אהדר ליה מידי, ה"מ היכא דליכא אדם חשוב, אבל היכא דאיכא אדם חשוב - לאו כל כמיניהו דמתנו.

26. חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב

ולהסיע על קיצותם וכו'. פירוש לתת קנס על מי שיעבור דבריהם כדאמרינן לקמן בעובדא דטבחי, כלומר שיסיעוהו מדין תורה, או מממונו, או מן העיר, ומשום דהפקר ב"ד הפקר כדכתיב וכל אשר לא יבוא לשלשת ימים (יבמות פ"ט ב').

27. מרדכי מסכת בבא בתרא פרק השותפין רמז תפ

רשאיני בני העיר להסיע על קיצתן פר"ת שנעשית [הקיצות] מדעת כל טובי העיר (מדעתן או מחמתן) וטובי העיר הוו כחבר עיר וכל כמיניה ופירש ר"ם הטעם דטובי העיר הוי בעירם למה שהובררו כמו גדולי הדור בכל מקום כמו שגדולי הדור הפקדם היה הפקר בכל מקום דמיגדר מילתא ותקנתא כך [טובי העיר] היה הפקדם הפקר (*ואני) [*והר] מרדכי מצא בשם ר"ת רשאיני בני העיר להסיע על קיצתן האי רשאיני אלהסיע קאי פי' היכא דכבר התנו ביניהם אבל אם לא התנו מתחלה אין כח בבני העיר להכריח אחד מבני עירם למה שירצו ודקאמר הפקר ב"ד הפקר כגון בי דינא דרב אמי ורב אסי דאלימי הוו לאפקועי ממונא כדאיאתא פרק השולח והא דאמר' ובאת אל הכהנים וכי תעלה על דעתך וכו' היינו שבכל זמן שבדורם אין גדול כמותו אבל אם יש בדורם גדול כמותו אין בידינו להפקיע ממון:

תקנות הקהל בלא אישור ת"ח הממונה פרנס על הציבור

28. בית יוסף חושן משפט סימן רלא אות כח ד"ה ומ"ש וכן

ומ"ש וכן כל בעלי אומניות רשאיני לתקן תקנות מענין מלאכתם וכו' במה דברים אמורים כשאין אדם גדול וחכם בעיר וכו'. שם (ט). הנהו בי תרי טבחי דאתנו בהדי הדדי דכל מאן דעביד ביומא דחבריה נקרעיה למשכיה אזל חד מינייהו עבד ביומא דחבריה קרעו למשכיה אתו לקמיה דרבא חייבינהו רבא לשלומי איתיביה רב ימר בר שלמיא לרבא ולהסיע על קיצתן לא אהדר ליה רבא אמר רב פפא שפיר עבד דלא אהדר ליה מידי הני מילי היכא דליכא אדם חשוב אבל היכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמינייהו וכתב הר"ן (ד"ה אבל) פירש הרב אבן מיגאש (ד"ה האי) אדם חשוב הממונה פרנס על הצבור וטעמא דמילתא דכיון דאיכא פסידא לאחריני בתנאייהו דהא מייקרי תרעא ומפסדי לוקחין לאו כל כמינייהו דמתני אלא אם כן נטלו רשות מאותו פרנס הממונה על הצבור אבל היכא דלייתא פסידא דאחריני תנאייהו תנאה וכן נמי אי ליכא אדם חשוב אף על גב דאיכא פסידא ומיהו כי אמרינן דתנאייהו תנאה דוקא בדאתנו אהדדי כל טבחי מתא משום דכל בני אומנות אחת הוו כבני העיר לגרמייהו ורשאיני להסיע על קיצתן אבל תרי או תלתא לא עכ"ל וקצת דברים אלו כתב הרב המגיד בפרק י"ד מהלכות מכירה (ה"י, יא): וז"ל הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר רשאיני אנשי אומניות לפסוק ביניהם וכו' במה דברים אמורים במדינה שאין בה חכם חשוב לתקן מעשה המדינה ולהצליח דרכי יושביה אבל אם יש בה אדם חשוב אין התנאי שלהם מועיל כלום ואין יכולין לענוש ולהפסיד על מי שלא קבל התנאי אלא אם כן התנה עמהם ועשו מדעת החכם וכל מי שהפסיד לפי התנאי שאינו מדעת החכם משלם עכ"ל וכתב הרב המגיד פירש הרב אבן מיגאש אדם חשוב ממונה על הצבור וזהו שכתב המחבר לתקן מעשה המדינה כלומר שהוא ממונה על כך הא אם לא היה ממונה אפילו זולתו תנאו קיים עכ"ל: ואיכא למידק בדברי הרמב"ם ז"ל דממה שכתב ואין יכולין לענוש ולהפסיד על מי שלא קיבל התנאי משמע שאם קיבל עליו התנאי אף על פי שלא היה בפני החכם חייב וזה הפך מאי דאיתמר בגמרא בעובדא דהני תרי טבחי דאתנו בהדי הדדי ואסיקנא דמשום דלא היה בפני אדם חשוב לאו כלום הוא וכן מבואר בדבריו ז"ל בסמוך שכתב אלא אם כן התנה עמהם ועשו מדעת החכם דמשמע בהדיא שאע"פ שהתנה עמהם אם לא עשו מדעת החכם לאו כלום הוא וצריך לומר שמה שכתב אין יכולין לענוש ולהפסיד על מי שלא קיבל התנאי פירושו על מי שעבר התנאי:

29. חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

הנהו טבחי עד ולהסיע על קיצותן תנן. פי' ואע"ג דהיא בבני העיר תנאי, הא כל בעלי אומניות בענין אומנותן כבני העיר בעסקי העיר חשיבי, ואסיקנא דהני מילי דליכא אדם חשוב אבל איכא אדם חשוב בעיר אין להם רשות לעשות שום תנאי זולתו או מפני כבודו או כדי שיראה שיעשו כראוי ושאיין בו הפסד לבני העיר, וכי איכא אדם חשוב ולא היה עמהם אין בגזרתם כלום ואפי' אין בו שום הפסד לבני העיר ואי הוה אדם חשוב עמהם תנאם קיים ואפילו יש בדבר הפסד לבני העיר, וכתב הר"ם הלוי ז"ל דאדם חשוב בזה הוא דאית ביה תרתי ת"ח שהוא ממונה פרנס על הצבור, ואפילו בדאיכא אדם חשוב וליכא פסידא דוקא בשהתנו כל בני אומניות של אותה העיר הא מקצתם לא חשיבי כבני העיר ואין תנאם כלום דבמה קנו דהא אפילו קנין הוי קנין דברים.

30. בית הבחירה למאירי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב

רשאיני בני העיר להתנות על השערים ועל המדות ר"ל לקוץ להם שער לכל דבר שירצו אפילו ללחם ולבשר ולשאר הדברים וכן על המדות ר"ל להוסיף על המדות או לפחות בהן או לקוץ שער לשכר הפועלים בכל אומנות שירצו ויהא אחר תנאי זה כל סתם מקח וממכר ומשא ומתן וכל סתם שכירות על פי התנאי ולא עוד אלא שרשאיני להסיע על קיצתן ר"ל להסיע עצמן מדין תורה ולהתנות על עצמם שכל שיעבור על תנאי מתנאייהם שיתחייב בקנס כך וכך ומוציאיני אותו הקנס ממנו בבית דין על דרך מה שאמרו הפקר בית דין הפקר וכמו שנאמר וכל אשר לא יבא בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה או שיתחייב מלקות או נדוי הכל לפי תנאם וכן אפילו בני אומנות אחת רשאיני לפסוק דבר ביניהם בעניני אמנותם שלא ברשות בני העיר כגון שלא יעשה אחד ביום חברו וכיוצא באלו ומשיעבור על כך שיתחייב בכך וכך ומ"מ יראה לי שאין בני אומנות אחת רשאיני לעשות קיצת שער בעניני אמנותם בלא רשות בני העיר שהרי מפסידין בני העיר בכך שלא כדן אף זה שבארנו בבני אומנות אחת שרשאים להתנות ביניהם שלא יעשה אחד ביום חברו ולחייב את העובר בקנס ידוע בלא רשות אנשי העיר וגדוליה יתבאר למטה דוקא במדינה שאין בה חכם חשוב לתקן דרכי המדינה אבל אם יש שם חכם חשוב אין יכולין לענוש ולהפסיד אלא מדעת החכם ואם הענישו חייב המעניש לשלם ומ"מ דוקא חכם שהוא פרנס וממונה על מעשה העיר לפשפש בהם ולתקן את המעוות אבל שאר תלמידי חכמים אין להם כלום בדבר זה וכן כתבו גאוני ספרד יש אומרים ואף בבני העיר כלם הדין כן שאם יש שם אדם חכם וממונה על כך אין תנאם כלום אא"כ ברשותו וכן פירשוהו רוב מפרשים ולא יראה לי כן

אלא בפרטי העיר כגון בני אמנות או אמניות אבל כלל העיר יראה שאף הם מתנים שלא ברשותו שהרי אף הם יכולים לבטל את מנויו יש אומרים שאף בני אמנות אחת אם היה תנאי זה ברשות כל בני אותה אמנות יש לה קיום אף בלא רשות חכם ולא נאמר דין אדם חשוב אלא בשהתנו על עצמם שנים או שלשה או מקצת בני האמנות לבד והוא שנאמר במעשה זה האמור למטה על ענין זה הנהו תרי טבחי דאתנו בהדדי דכל דעביד ביומא דחבריה לקרעיה למשכיה אזל חד עבד ביומא דחבריה וקרעינהו למשכיה אתו לקמיה דרבא חייבינהו לשלומי דכל דאיכא אדם חשוב לאו כל כמניהו דמתנו ומאחר שלא נזכר מעשה אלא בשנים יראה להם שאילו היו כלם בעצה אחת על כך אין הדין כן ואין הדברים נראין:

31. חידושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

הא דאמרינן בהנהו בי תרי טבחי דהיכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמינייהו דמתנו, נראה משום דילמא איכא פסידא ללקוחות דמייקרי זביני, הלכך לאו תנאה הוא עד דשקלי רשות מיניה ואע"ג דחזינן השתא דליכא פסידא לא הוי תנאייהו תנאה, ומשמע דהיכא דליכא אדם חשוב, א"נ ליכא למיחש לפסידא, דוקא דמתנו כל טבחי מתא, א"נ כל אומני דההוא אומנות, משום דהווי להו בני העיר לגרמייהו, אבל תרי תלתא דמתנו במאי קנו, ומצינו בתוספתא (ב"מ פ"א הי"ב) ורשאין הצמרין והצבעין לומר כל מקח שיבא לעיר נהא כולנו שותפין בו, ורשאין הנחתומים לעשות רגיעה ביניהם, וכל זה בתנאי כל האומנין הוא, אבל שותפים שאמרו כל מקח שיבא לידנו יהא הריוח בינינו במאי קנו, שאילו במתנין באומנותן לאמצע י"ל נעשו שכירין זה לזה כדאמרי' (ב"מ י"ב ב') בפועל ששכרו ללקט מציאות, והוא שנתקבלו שכר זה מזה או התחילו במלאכה ויכולים לחזור בהן, אלא מקח שלקח במעותיו במה קנאו הלה, ואם תאמר נעשה כמגביה מציאה לחברו במה קנה שלא יחזור בו ויקח לעצמו. ופי' רגיעה חלוקת הרגעים, לא תמכור ברגעי ולא אמכור ברגעך, והלשון הזה מצוי בין הגאונים ובספר השטרות לרב האלברגלוני ז"ל, וכן נראה מדבריו דדוקא בתנאי כל אומני העיר כמו שכתבנו.

32. שולחן ערוך חושן משפט סימן רלא סעיף כח

רשאים בעלי אומנות (לעשות תקנות בענין מלאכתם כגון) (טור) לפסוק ביניהם שלא יעשה אחד ביום שיעשה חבריו וכיוצא בזה, וכל מי שיעבור על התנאי יענישו אותו כך וכך. הגה: והא דבני אומנות יכולים לתקן ביניהם תקנות היינו כולם ביחד, אבל שנים וג' מהם לא מהני (ב"י בשם הר"ן והמגיד פי"ד). בד"א, במדינה שאין בה חכם חשוב ממונה על הציבור. אבל אם ישנו, אין התנאי שלהם או של כל בני העיר) (טור) מועיל כלום, ואין יכולים לענוש ולהפסיד למי שלא קיים התנאי, אלא אם כן עשו מדעת החכם. הגה: מיהו אם ליכא הפסד לאחרני יכולין לתקן ביניהם מה שירצו (בית יוסף בשם הר"ן).

33. ש"ך חושן משפט סימן רלא ס"ק ד

או של כל בני העיר מועיל כו' - כן כתב הרא"ש פרק השותפין וכתב שבעלי אומניות הם הנקראין בני העיר בענין מלאכה כו' ע"ש ונראה דהוצרך לכתוב כן וגם דינו אמת ומוכרח דהא פריך בש"ס לרבא מדלעיל ורשאין בני העיר להכריע על קצותן ומשני ה"מ דליכא אדם חשוב ש"מ אפילו בני העיר אינן רשאין לתקן זולתו ועוד דאם איתא דבני העיר עדיפא אם כן מאי פריך מבני העיר וכן נ"ל להורות כמ"ש מור"ם

34. חתם סופר מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

אבל היכא דאיכא אדם חשוב וכו' כ' רמב"ן משום דאיכא פסידא לשארי בני העיר ע"כ בעי האומני' אדם חשוב משמע דוקא אומני' בעי אדם חשוב אבל כל בני העיר לא וכן משמע מרמב"ם שכו' הך דאדם חשוב בבבא דאומני' ולא גבי בני העיר וכ"כ ריב"ש וסמ"ע בשם מהר"מ אלשקר אלא שהש"ך הקשה א"כ מנ"ל לר"פ לחדש אדם חשוב לימא משו"ה לא אהדר לי' רבא משום דאין לדמות בני עיר לאומני' ואפי' היכי דליכא אדם חשוב לא מצי אומני' להסיע על קיצותן. ונ"ל משום דבני העיר יכולין לשנות בעניני צדקה לכל מה שירצה אפי' לא ניחא לעניים דאלו ניחא אפי' גבאי נמי כדר' ינאי דיזף ופרע אלא ודאי לא ניחא להו לעניי' והיינו מטעם כח ציבור דהרי להרי"א א'ן מגיאש באמת אינם יכולי' לשנות אלא לצורך עניי' מקופה לתמחוי ולא קיי"ל כוותי'. ואמאי וע"כ משום שכך התנו מתחלה ותנאם מועיל אפי' איכא פסידא למי שהוא חוץ לחבורתם היינו העניים וע"כ הוצרך לחלק בין איכא חבר עיר לליכא חבר עיר:

מקורות נוספים להרחבה

- אנציקלופדיה תלמודית כרך י ערך הפקר בית דין- בערך זה מבואר בהרחבה יסודות דין הפקר בית דין עם דוגמאות רבות שנאמרו על דין זה
- אנציקלופדיה תלמודית כרך יט ערך טובי העיר- בערך זה מבואר בהרחבה מקור הסמכות של טובי העיר לתקן תקנות לטובת העיר וההגבלות של יכולת זאת
- כת"ר מחקרים בכלכלה ומשפט ע"פ ההלכה עמודים 361-374 בעמודים אלו מבואר תוקפם של תקנות הקהל מכל הבחינות הרלוונטיות לסוגייתנו
- שו"ת ציץ אליעזר חלק טז סימן נ- בתשובה זו מבאר המחבר על תוקף תקנות הקהל ובפרט דן בשאלה מהי הסיבה לפיה תקנות אלו אינן זקוקות לקניין ע"מ לתת להם תוקף